

versenyt jelez. A piac örökölt szerkezete, az állam és a piaci szereplők magatartása viszont korlátozta a versenyt a villamos energia, illetve a postai termékek egy részének piacán.

Az állam szerepe ellentmondásosnak bizonyult, egyrészt szorgalmazza a közérdeknek tekintett versenyt, másrészt szabályozással, tulajdonosi és hatósági intézkedésekkel maga torzítja, tompítja azt. Ez nem pusztán a magyar helyzet sajátossága; annak a célrendszernek az ellentmondásosságából is fakad, ami a modern társadalmakban általában jellemzi az államok gazdaság- és társadalompolitikáját. Az viszont már nem lenne szükségszerű, amit az alapos empirikus kutatások mutatnak, nevezetesen, hogy a közbeszerzés, valamint az állami és európai uniós források elosztása a korrupció melegágya. Ezzel is összefügg, hogy a 2004–2006-os időszak uniós forrásai a vártnál kisebb dinamizáló hatást hoztak.

Csillag István: *Autópálya-építés és verseny* című tanulmányából megismerhetjük annak a részpiacnak a működését, amely a közvéleményt és a sajtót egyaránt nagyon foglalkoztatja. A szerző jól érzékelhetően nemcsak a Pénzügykutató Rt. munkatársának, hanem a volt miniszternek a tapasztalataival, szemléletével is közelít ehhez a politikával áthatott területhez. A verseny 2007-re nagyon éles lett, amit jól példázott a Viadom csődje, de a verseny előnyös hatásai csak a szerző által világosan megfogalmazott feltételek együttes érvényesülése mellett következnek be: a kereslet többé-kevésbé összhangban van a kínálattal; az alkalmazott versenyztetési eljárás mellett senki sem mehet biztosra; a megrendelői igények pontosan meghatározottak, a vállalkozásba adott munka pontosan definiált, jól előkészített.

Antalóczy Katalin és Halász György Imre: *Gyógyszerpiaci fejlemények 2007-ben – a gyógy-*

szer-gazdaságossági törvény és a transzparenciáelv hatásai a versenyre című tanulmánya olyan területre kalauzol el, amelyik szintén politikai viharok tárgya volt. Maga a tanulmány a gyártók és a társadalombiztosítás közötti kapcsolat változásával, illetve a támogatott gyógyszer piacával foglalkozik, tehát nem a nagyközönség számára érzékelhető patikaliberalizációval. 2007-re az államnak sikerült elérni, hogy a gyógyszerkassza 2000-től folyamatos GDP-arányos növekedése megforduljon, a verseny erősödjön, a piaci koncentráció csökkenjen. A készítmények száma emelkedett a külföldön gyártott gyógyszerek számának növekedése miatt, amit a hazai gyártású termékek számának csökkenése kísért. Ez a társadalombiztosítás szempontjából sikeres piacsabályozás mégsem gyarapította a piac barátait, mert a megtakarításai kétharmad részben a termelők, egyharmad részben a lakosság jövedelmét csökkentették

Szolnoki Pálma és Takácsné Tóth Borbála: *A magyar villamosenergia-piac helyzetképe 2008 elején* című tanulmánya a fentieknél is szövevényesebb világba visz bennünket. Az uniós szabályozás 2007. július 1-jétől tette kötelezővé a villamosenergia-piac megnyitását. Némi késéssel, 2008-tól nálunk is bekövetkezett a piacnyitás, amitől a sokszereplős termelői piac láttán a verseny erősödését várhatnánk. Azonban a nagykereskedelem és az átviteli rendszer-irányítás a Magyar Villamos Művek kezében van, sőt az importkapacitások döntő része felett is rendelkezik. Ráadásul a villamosenergia-termelés egyre növekvő része tartozik a kötelező átvétel rendszerébe, ami az érintetteket kivonja a piaci verseny hatóköréből. A versenyt torzító tényezők miatt sem a kis-, sem a nagyfogyasztók nem tapasztalták meg a verseny előnyös hatását. A lakossági fogyasztók számára nem vált vonzó

lehetőséggé, hogy kilépjenek a szabadpiacra, mert a hatóságilag nyomott áras egyetemes szolgáltatás igénybe vétele kedvezőbb volt. 2007-ről 2008-ra a lakosságnak így is 9,8 százalékos árdrágulást kellett elkönyvelnie.

Varga Júlia: *Verseny a felsőoktatásban? Az állami ösztönzés, finanszírozás és irányítás változásainak hatása az egyetemi és főiskolai struktúrára, a hallgatók orientációjára* című tanulmányában azt az új helyzetet elemzi, amely a felsőoktatási felvételi eljárás új szabályozása nyomán következett be. 2007-től új szabályok szerint osztják el az államilag finanszírozott férőhelyeket, nincs intézményekre lebontott férőhelyszám, hanem a kapacitás erejéig a jelentkezések rangsora alapján töltik be. A másik fontos változás, hogy a hallgatók tanulmányi eredményük alapján elveszthetik a finanszírozott helyüket. A szerző a 2007-es felvételi tapasztalatait figyelembe véve végiggondolja a lehetséges stratégiákat az új versenyhelyzetben mind az felsőoktatási intézmények, mind a diákok szempontjából. Ám egy év alapján még nehéz tartósabb tendenciákra következtetni; s a fejlesztési hozzájárulásnak nevezett tandíj eltörlése a 2007-es feltételrendszerben lényeges változást hozott.

Magyarságtudományi tanulmányok

Számos, inkább gyakorlati célokat szolgáló kiadvány után, mint például a külföldi magyar kutatók címjegyzéke vagy különböző konferenciák előadásai (összesen 15 ilyen kis kötet jelent meg korábban), az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság most tudományos igényű, komoly tanulmánykötettel jelentkezett. A könyv borítóján a Domus-embléma szerepel, amely intézményről *Görömbei András*, a bizottság jelenlegi

Kardos Péter: *Versenyhelyzet és liberalizáció a postai szolgáltatások piacán* című tanulmányában a másik olyan részpiacot mutatja be, ahol uniós szabályozás írja elő a liberalizálást. A harmadik, 2008-as postai irányelv lehetőséget adott a piacnyitás 2012 végéig történő elhalasztására. Magyarország azon országok közé tartozik, amelyek élnek a halasztás lehetőségével. 2007-ben a hazai postai piac több területét (például futár-, gyorspostai szolgáltatás) valódi verseny jellemezte. Azonban a jogszabályi lehetőségek ellenére sem volt éreklődés egyetemes szolgáltatás ellátására.

A kaleidoszkóp a hazai verseny színes világát mutatta meg, hol bizakodással, hol aggodalommal töltve el az olvasót. Azt mindenképpen szeretné remélni, hogy a kötetnek lesz folytatása, és így a közgazdaságtudomány foglalkozó kollégák mellett a gazdaságpolitikai döntéshozók munkáját is segíteni fogja. (Laki Mihály – Voszka Éva szerkesztők: *Kaleidoszkóp – Versenyhelyzet Magyarországon 2007-ben*. Budapest: Pénzügykutató Rt., 2008, 227 p.)

Farkas Beáta

egyetemi docens, SZTE GTK Pénzügyek és Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Intézete

elnöke bevezető tanulmányában a következőket írja: „A határon túli magyar tudományosságának a magyar tudományba való integrációja különféle programok révén folyamatosan gazdagodott. Ezek egyik legfontosabb része az, hogy 1998-ban a Magyar Tudományos Akadémia és a Művelődési Minisztérium megindította a Domus-programot, mely a határon túli magyar kutatók számára biztosít otthont és ösztöndíjat Magyarországon.”

A fenti bevezető jellegű íráson kívül 16 tanulmányt tartalmaz a kötet, amely tárgykör szerint négy részbe van csoportosítva. Külön-

ben e tanulmányok mindegyikének szerzője határainkon kívüli magyar kutató a különböző országok magyar kisebbségi régióiból. A kötet szerkesztője, Fedinec Csilla kárpátaljai kötődésű. A magyarságkutatás a tudományoknak az az ága, amely semmiképpen sem csak a szaktudósoknak szól, legalábbis az értelmiség széles rétegeit érinti. „Az egyén és a közösség boldogulását segítő történelmi cselekvés alapja a tudomány egyetemes mértékének is megfelelő önismeret.” „A kisebbségkutatás tudományos eredményei a 21. század elején a korszerű európai életforma megteremtését és működését szolgálják.” – írja Görömböi.

A következőkben sorra vesszük az egyes részeket és azokon belül néhány mondatban kitérünk az egyes tanulmányokra.

Az Identitáskonstrukciók rész. *Liszka József* (Fórum Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központja, Komárom) *Két pont között – A régi kultúra helye és szerepe Európa egyik ütközési zónájában* című tanulmányával kezdődik, amelynek legfontosabb megállapítása, „... hogy a nyelven kívül nincsen a magyar népi kultúrában egyetlen egy olyan jelenség, amely az egész magyar nyelvterületen és csakis a magyar nyelvterületen lenne ismeretes.” Akár népdalról, akár népmeséről, vagy balladáról, vagy étkezési szokásokról van is szó, megállapítható hogy „... az egyes népek 'népi kultúrái' között nincs éles határ, sőt (tovább menve) a 'népi kultúrák' valószínűleg nem is a népek, nemzetek, etnikumok nyelvi kiterjedése szerint körvonalazódnak. [...] a legtöbb kulturális jelenség, nyelvi és etnikai határokon átívelve, ismert más-más nyelvű népek körében is.”

Veres Valér (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár – Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet) tanulmányának címe *A kárpát-medencei magyarok nemzeti és állampolgári identitásának fő sajátosságai*, amely egy több

országban a magyar lakosság körében (Magyarországon, Romániában, Szlovákiában, Ukrajnában, Szerbiában) történt kérdőíves szociológiai felmérés („Kárpát panel”) adatainak kiértékelésén alapul. Sok mindent megtudunk erről a népcsoportról: identitástudatáról, ennek kritériumairól és szimbólumairól, arról, hogy mit tart hazájának stb. Egyik legfontosabb kiinduló megállapítása az: „... 1918 előtt kialakult 'egységes magyar nemzet' tudata valamilyen formában máig létezik a Kárpát-medencében.” „Arra a kérdésre, hogy mi határozza meg nemzeti identitásunkat, a kisebbségi válaszadók nagy többsége mindegyik országban – Szlovákiában 78%-uk – az »anyanyelve, kultúrája« választ adta.”

A kép és tükrök, avagy megfelel-e a jövő szlovákiai magyar értelmisége a saját maga által alkotott értelmiségképnek c. tanulmány szerzője *Lampf Zsuzsanna* (Konstantin Egyetem, Nyitra – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja). Ebben a komáromi Selye János és a nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Kara magyar diákjai között végzett kérdőíves kutatás adatait elemzi. Eszerint az értelmiség „... nem okvetlenül teremtője, de mindenképpen fogyasztója a kulturális értékeknek. [...] A hallgatók háromnegyede az elmúlt évben a tankönyveken kívül más könyveket is olvasott. [...] Magyarsága büszkeséggel tölti el, magyaroknak lenni természetes számára, mert magyar az anyanyelve és a magyar kultúrán nőtt fel.” A vizsgálat bizonyos különbségekre is rámutat a komáromi és nyitrai diákok között, például szlovák nyelvtudás tekintetében.

E rész utolsó tanulmánya a *Muravidéki helyzetkép a múlt és jelen tükrében*, amelyet *Göncz László* (Magyar Nemzeti Művelődési Intézet, Lendva) írt. Ezen a vidéken a magyar kisebbségi régiók közül a legkevesebb magyar nemzetiségű él, a legutóbbi népszámlálás sze-

rint 5212. A tanulmány áttekinti e nemzeti kisebbség sorsát az elmúlt évszázad változásai során, és végül a következőket állapítja meg: „... az egykor erősen Kárpát-medence-centrikus, hungarus-tudatú lakosság a Muravidéken megszűnt.” Igaz: „... a mai fiatalok körében találunk rendkívül erős magyar kötődésű, kiválóan képzett réteget is [...] Hogy mennyire lesz a magyar nemzeti tudat megőrzéséhez, esetleges fejlődéséhez a teljes muravidéki magyar populáción belül mintegy 3-5%-ot kitevő, magyar érzelmű fiatal nemzedék ereje és munkássága elegendő a Muravidéken, azt még korai lenne megjósolni.”

A következő rész címe *A nyelv mint szimbólum*. Az első tanulmányt *Szilágyi N. Sándor* (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár) írta *A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban* címmel. Kifejti, hogy másokkal ellentétben szerinte az újmagyar nyelvtörténeti kor 1918-ig tartott, azóta viszont a legújabb magyar korról beszélhetünk. „A mostani magyar nyelvtörténeti korszak legfőbb jellegadó sajátossága pedig az előző végéhez képest az, hogy a Kárpát-medencében a magyar nyelv nem egyetlen országban változik, hanem a történelem jelenlegi állása szerint most éppen nyolcban...” Tagadhatatlan bizonyos, ún. szétfejlődés a magyar nyelv vonatkozásában, de tudomásul kell venni, hogy magyarul beszélni többféleképpen lehet – az egyik nem alábbvaló a másíknál, s a kölcsönös érthetőség egyáltalán nincs veszélyben.

Lanstyák István (Comenius Egyetem, Pozsony – Gramma Nyelvi Iroda, Dunaszerdahely) a következő dolgozatban (*A magyar szókészlet szétfejlődése 1918 után*) az egyes régiókban megjelenő új szavak típusaival, létrejöttük körülményeivel foglalkozik. A szerző szerint az új szavakat nem kigyomlálandónak, hanem a magyar nyelv gazdagodásának kell

tekinteni. Végül kitér a Magyar Tudományos Akadémia által az egyes régiókban működtetett nyelvi irodák pozitív szerepére.

A magyar nyelv erdélyi helyzete és perspektívái című tanulmányt *Péntek János*, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanára, a kolozsvári Akadémiai Bizottság elnöke írta. A már tárgyalt nyelvi szétfejlődés erdélyi helyzete a tanulmány tárgya. „A különfejlődés tényét azért sem lehet tagadni, mert maga a kétnyelvűség és az elszigeteltség már eleve ilyen divergens mozgást eredményez. A terepkutatás azonban azt igazolta, hogy a magyar nyelv egészében megőrizte viszonylagos szerves egységét.” Fontos szempont azonban, hogy „... az erdélyi magyarokban él a lokális nyelvi öntudat, sőt a nyelv szimbolikusan felértékelődik, a nyelv jelenti a virtuális hazát.”

Csernicskó István (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) nyelv- és szociológiai vizsgálatokat végzett Kárpátalján (*Nyelv és azonosságtudat összefüggései a kárpátaljai magyar közösségben*). Tanulmányát számos diagram és táblázat gazdagítja. A felmérések alapján megállapítja, hogy „... egyetlen ukrain nemzetiség sem ragaszkodik olyan erősen anyanyelvéhez, mint a magyarok.” A kárpátaljai magyar közösség vonatkozásában: „Az anyanyelv a nemzeti tudat egyik kiemelt jelképe, amely a nemzeti, a regionális és a lokális identitásnak is szerves összetevője.”

A Történelmi léthelyzetek rész. *Mészáros András* (Konstantin Egyetem Nemzeti és Nemzetiségi Kultúrák Intézete, Nyitra) tanulmányával kezdődik (*Az ún. nemzeti filozófia a magyar és a szlovák filozófiatörténet-írásban*). A nemzeti jellegű filozófiának a nemzeti identitás szempontjából is jelentősége van. A szlovák nyelvű filozófiának bizonyos megkérdőjelezése van a magyarral szemben a 20. századig, és ez a megfelelő intézmények és a pro-

fesszionalizálódás hiányával magyarázható. A szlovák nemzeti filozófia megkésettsege abban jelentkezik, hogy esetében a terület nem volt önálló, teljes mértékben a valláshoz kapcsolódott egészen a 20. század harminc-negyvenes évéig. „A magyar filozófia mögött ott volt a Magyar Tudós Társaság (a későbbi MTA), a 19. század végétől a filozófiai folyóiratok, az európai filozófia legjelentősebb műveinek fordításai, a pesti, majd pedig a kolozsvári egyetem filozófiai tanszékei stb. A szlovák filozófia ilyen jellegű professzionalizálódása csak a 20. század folyamán a két világháború közötti időszakban zajlott le...”

Egészen más témával foglalkozik *Simon Attila* (Selye János Egyetem, Komárom – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja), nevezetesen a cseh és szlovák telepések migrációjával az első bécsi döntés után. Ismeretes, hogy a két háború között Szlovákiában 3300 szlovák és cseh családot telepítettek magyarlakta területekre. „...a visszacsatolás első egy-két napja általában incidensek nélkül telt el.”, viszont „...a honvédség bevonulását követően egy-két nappal már meg is kezdődött a telepések elüldözése.” Tény azonban: „Másként viselkedtek a fegyveres erők és a hatóságok a cseh és morva telepésekkel, és másként a szlovákokkal...” Ez utóbbi esetben nem direkt, hanem közvetettebb eszközöket használtak. A visszacsatolt területeket elhagyó telepések pontos száma máig sem ismeretes.

Popély Árpád (Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja) tanulmányának tárgya a második világháború utáni csehszlovák lakosságcsere, speciálisan a Szlovákiából magyarországi áttelepítésre kijelölt magyarok kiválasztása. Csehszlovák részről bevallottan a cél a szlovákiai magyar etnikum egységének megbontása, továbbá a vagyonosabb, valamint értelmiségi réteg eltávolítása volt. Végül is

számszerűen 1949-ig 87 839 főt telepítettek át Magyarországra és 71 215 főt Szlovákiába.

A szóban forgó rész utolsó tanulmányát két szerző: *Molnár József* és *Molnár D. István* írta, mindketten a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatói. Tárgyuk a kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai a 21. század elején. Mindenekelőtt az alapvető adat: „2001-ben Kárpátalján 151,5 ezer magyar élt, ami az ukránjai magyarság (156,6 ezer fő) 96,8%-át tette ki.” A magyarok nagy része, több mint 60%-a falvakban él és csak egy, a beregszászi járásban van abszolút többségben. „A magyar nyelvterületet magyar többségű települések viszonylag egységes... sávja alkotja, amely Kárpátalja délnyugati részén húzódik az ukrán-magyar határral párhuzamosan, 15-20 km szélesen.” A tanulmányban részletes táblázatokat, diagramokat, térképeket találunk az anyanyelvi helyzetre, a korszerkezetre és nemi összetételre, a népmozgalomra, az iskolázottságra és a felekezeti eloszlásra vonatkozóan. A tanulmány a kárpátaljai magyarság lélekszámának várható alakulásának tárgyalásával zárul.

Az utolsó rész címe: *Az irodalom eszköztára. Az első tanulmányban (Irodalmi érték és sajátosság) Alabán Ferenc* (Bél Mátyás Tudományegyetem, Besztercebánya) a kisebbségi magyar irodalmakat teszi vizsgálat tárgyává. Ezek részben szerves kapcsolatban vannak, egyrészt a nemzeti irodalmi hagyománnyal, másrészt a regionális irodalmi hagyományokkal. „A kisebbségi magyar nemzeti közegben létrejött irodalmi alkotás meghatározó jegye, lényege az, hogy magyar nyelven íródott, sajátossága pedig az, hogy alkotója kisebbségi léthelyzetben él, illetve abból a közegből származik.” A tanulmány szerzője sematikus ábrákkal szemlélteti a szerzők és művek különböző kapcsolódásait, összetevőit.

A következő tanulmány szerzője *Fanagó Kornélia* (Újvidéki Egyetem) azt a jelenséget elemzi, hogy se a szerző, se az olvasó, ha akar, se tudna szabadulni a múltjától, annak a földrajzi területnek, ahol él, közelmúlti történetétől (*A geokulturális elbeszélés változatai*), „Az eltűnt világ tárgyain túl... minden a kulturális mindennapok részeként látszik megjelenni, mintha a jugoszláv geokulturális térség... virtuális múzeumából került volna...” a műbe. A tanulmány stílusát a napjainkban sokszor előtérbe kerülő posztmodern jegyek jellemzik, amely bonyolult fogalmazást és idegen szavak gyakori használatát jelenti. Csak egy példa: „A jugoszláv geokulturális alapszerkezetet illetően, konnektív értelemben, már csak a narratív tett, a textuális szerveződés, az írásban való újjáépítés antropológiai gesztusa rendelkezhet szerkezetképző erővel. A jugoszláv érából a posztjugoszláv konstellációba való átmenet a kulturális irodalomkutatás módszereivel úgy tűnik megközelíthetőnek, hogy ha megkíséreljük a rituális koherenciától a textuális koherenciára való átmenetként azonosítani.”

Cseke Péter (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár – Korunk szerkesztősége, Kolozsvár) Dsida Jenő és a Jancsó-fivérek (Béla és Elemér) viszonyát követi nyomon (*Dsida Jenő és a kolozsvári Jancsó-fivérek*). Jancsó Béla „érzékeny esztéta és közéleti szerző” volt, Jancsó Béla Dsidától inkább mozgalmi aktivitást várt főleg az erdélyi magyar ifjúság körében. 1932-ben viszont *Üzenem a hangozóknak* című nyilatkozatában „...Dsida módszeresen kifejti az irodalmi irányzat és a világnézeti program közti különbséget.” „Jancsó Béla irodalomteoretikusként és eredeti hangú esszéíróként indult, Jancsó Elemér eleve irodalomtörténésznek készült.” 1932-ben jelent meg az *Új Arcvonal* című antológia és a cso-

portosulás hangadójának Dsida Jancsó Elemért tekintette, és az antológiáról lesújtó véleménye volt. A tanulmány alapján az olvasóban az a nézet alakul ki, hogy Dzsida Jenő és a Jancsó-fivérek viszonya nem volt felhőtlennek mondható.

E rész, és egyben a könyv utolsó tanulmánya, a *Hatalom és csáberő* Liviu Rebreanu magyarságképéről szól regényei alapján. Írója *Vallasek Júlia* (Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet). Rebreanu (1885–1944) iskoláit erdélyi románként Budapesten végezte, s eleinte magyarul írt kisebb műveket. Híres regényei azonban románul jelentek meg: *Ion* (1920), *Akaszottak erdeje* (1922), *Lázadás* (1933). A tanulmány szerzője a következőkben látja Rebreanu magyarságképét regényei alapján: „Abban a nyelvi környezetben, amelyben Rebreanu regényei játszódnak, az idegen (magyar) nyelv a másság egyik legszembetűnőbb kritériuma, amit a szereplők – legtöbb esetben ellenszenvvel, idegenkedéssel figyelnek.” Ám: „A magyar nyelv nemcsak a hatalom és a rivális nyelveként jelenik meg Rebreanu regényeiben, hanem a szerelem nyelveként is.” Így az „idegen” magyar nyelv „...egyszerre tölt be eltávolító és összekötő szerepet, ám szinte soha nem jelenik meg semleges kontextusban, egyszerű kommunikációs eszközként, hanem mindig a másság közvetítésének legkézenfekvőbb eszköze.” Rebreanu magyarságképét tehát elsősorban a magyar nyelven keresztül mutatja be.

A könyvet végigolvasva reméljük, hogy hasonló értékes kötetek fogják követni a most megjelentet. (*Fedinec Csilla szerkesztő: Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban. Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, 2008. 313 p.*)

Berényi Dénes
atomfizikus, az MTA rendes tagja